

Явище лексичної компресії з віддієслівним компонентом у мові французьких ЗМІ

І.В. Яблонська-Юсик*

Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, Україна

*E-mail: irynaussyk@i.ua

Paper received 15.12.15; Accepted for publication 30.12.15.

Анотація. В даній статті розглянуто актуальні питання сучасної лексикології – термінотворення за допомогою лінгвістичної компресії на матеріалі текстів французьких періодичних видань. Окреслено причини виникнення лексичної компресії, проаналізовано окремі випадки вживання складноскорочених слів, утворених від дієслівних основ, особливості їх функціонування та синонімізації у межах тематично необмеженого контексту, а також наведена їх умовна класифікація. Розглянуто основні способи компресії на лексичному рівні: слова-апокопи, телескопічні утворення, аббревіатури та їх структурні типи. Визначено можливі варіанти паралельного вживання семантично ідентичних скорочених форм. Виявлено омонімічні скорочення та їх тенденцію до багатозначності у французькій мові.

Ключові слова: лексична компресія, аббревіатура, синонімія, гіперо-гіпонімія, мас-медійний дискурс

Постановка проблеми. За спостереженнями багатьох вчених розвиток мови визначається взаємодією двох протилежних тенденцій – прагненням комунікатора до «оптимізації мовного коду», що пов'язано з розширенням структури мови, та його прагненням до «економії зусиль», що особливо виразно проявляється в розмовній мові [1]. Серед факторів, які пояснюють інтерес лінгвістики до вивчення проблеми економії мовних засобів варто назвати загальне прискорення ритму життя. В сучасну епоху технічного прогресу та стрімкого перебігу подій, коли основним засобом комунікації стали Інтернет і мобільний телефон, найбільш актуальним є поняття «економії часу», що зумовлює прагнення до скорочення витрат на вербальну комунікацію і посилення тенденції до економії лексичних одиниць на сучасному етапі розвитку мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У попередніх статтях було досліджено словотвірні особливості віддієслівних іменників, описано комбінаторні характеристики цих синонімічних деривативів, акцентовано увагу на їх морфології та семантичній диференціації, що і слугувало відправною точкою для характеристики скорочених деривативних форм, які конкурують в сучасній мові з повними похідними іменниками.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Актуальність дослідження зумовлена декількома обставинами. По-перше, загальним спрямуванням сучасних філологічних досліджень на вивчення ефективних мовних засобів швидкої передачі інформації сьогодення. По-друге, незважаючи на численні лінгвістичні праці, проблема мовної компресії не входить до низки докладно вивчених, особливо що стосується віддієслівних скорочень, а отже, потребує подальшого ґрунтовного дослідження.

Мета статті – охарактеризувати явище лексичної компресії задля висвітлення причин практичного вживання та закономірностей функціонування скорочень на матеріалі статей французьких мас-медіа. Матеріалом для дослідження послужили тексти публіцистичного стилю з новітніх періодичних видань (Le Monde, Le Figaro, Le Nouvel Observateur) та ін.

Виклад основного матеріалу. У житті сучасного суспільства ЗМІ займають провідне місце: окрім звичного інформування вони заповнили дозволя і

впливають не лише на сприйняття навколишньої дійсності, а й на тип самого суспільства, який наразі іменується як «інформаційне суспільство». Поява в мовознавстві нового напрямку – медіа лінгвістики – стала відгуком сучасної наукової думки на запити сьогодення [2]. Зі зростанням потоків інформації все актуальнішими стають і засоби її раціональної подачі: збереження часу, зусиль та економії вербальних засобів. Формальне обмеження мас-медійних текстів зумовлено прагненням їх авторів подавати інформацію прагматично, задовольняючи вимоги читача, чому слугують прийоми лінгвістичної компресії.

Лінгвістична компресія як мовно-комунікативне явище полягає у скороченні структури мовних одиниць без втрати смислового наповнення повідомлення. Проблемам компресії в мові присвячені роботи багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників: Р. Будагова, Н.С. Валгіної, Т.Г. Винокура, М.В. Зелікова, М. Ярмашевича, А. Мартіне, М. Марло та інших. Шарль Баллі зауважив, що чим більше людей пишуть і розмовляють певною мовою, тим більше ця мова спрощується, звільняється від складностей, які утруднюють повсякденне спілкування: граматику упорядковують, словник стає більш абстрактним, а буденні поняття узагальнюються. Необхідно підкреслити, що мови країн, які були найактивнішими в історичний період колонізаторства, наприклад англійська, іспанська, французька характеризуються найпростішими і найправильнішими формами [3, с.99].

А. Фрей висловив нетривіальну думку щодо проблеми економії мовленнєвих засобів. Він вважав, що існує два види економії: на рівні мовлення і на рівні пам'яті. Економія на рівні пам'яті, зумовлена прагненням комунікантів вживати готові вирази та різні мовленнєві кліше, а економія на рівні мовлення є логічною або розумною, оскільки зумовлюється систематичною необхідністю говорити лаконічно і зрозуміло [3, с. 99]. Прагматичний аспект закономірності економії полягає у тому, що на вимову і розуміння слів має витрачатися мінімум часу. Це пояснює причину виникнення різних скорочень, еліптичних конструкцій, апокоп та аферез, які притаманні французькій розмовній мові.

Сучасні мас-медійні тексти все частіше втрачають деякі характеристики наукового стилю, якому притаманна відсутність емоційного забарвлення,

знеособленість повідомлення, статичність, пов'язана з підвищеною частотою вживання іменників та прикметників. Натомість набувають рис публіцистичного стилю: чуттєвості, експресії, тяжіння до синонімії, вживання віддієслівних іменників, кліше тощо. Тому можна зробити висновок, що тексти, друкованої преси та інтернет-видань перебувають на межі двох стилів, і це, безперечно, впливає на мову цих текстів, останні набувають рис обох стилів і характерної для них необхідності скорочення лексичних одиниць, подекуди вживання розмовної лексики.

Розмовна лексика вживається в публіцистиці як ефективний засіб передачі інформації у стислій формі і є, водночас, наголошенням на універсальності форми найменування певного явища. З цією метою скорочені форми іменників спостерігаються у заголовках статей:

Les Français toujours **accros** aux antibiotiques [7].

Comment les islamistes radicaux endoctrinent les **ados** françaises [10].

Принцип економії має універсальний характер, оскільки він є однією з головних причин змін у всіх мовах. Також зазначений принцип проявляє свою універсальність і в тому плані, що знаходить своє вираження на всіх рівнях мовної системи. Саме А. Мартіне відзначив той факт, що принцип економії діє на всіх щаблях мови. Адже він наголошував на тому, що практичні потреби спілкування припускають постійну або значну надмірність мовної форми, характерну для всіх її рівнів [3, с.100] Однак найяскравіше цей спосіб представлений саме у лексиці.

Мовна компресія на лексичному рівні виражається у зменшенні звукової і лексичної форм певної лексичної одиниці, або у стягненні цілого словосполучення в одне слово. Внаслідок цих процесів, утворюються наступні лексичні одиниці:

- 1) ініціальні скорочення (аббревіатури, сигли);
- 2) усічені слова (апокопа);
- 3) телескопні утворення [3, с.100];
- 4) скорочені словосполучення.

Проаналізуємо кожен з видів лексичної компресії в публіцистичному тексті.

1. Інтенсивне входження в ужиток аббревіатур зумовлене передусім позамовними чинниками, зокрема активізацією міжнародних зв'язків України в галузі літакобудування, організації повітряного руху, розвитком економіки, науки, співпрацю держави з міжнародними організаціями ООН, ОБСЄ тощо.

На думку Н.Ф. Клименко, «аббревіатура – це похідне слово, що утворюється складанням скорочених основ і буває здебільшого еквівалентною словосполученню, яке її мотивує» [4]. Віддієслівними у нашій статті будемо вважати аббревіатури, утворені від терміна-словосполучки, де ключове слово або хоча б один елемент є похідним від дієслова.

В залежності від фонемного складу і способу вимови у французькій мові виокремлюють такі групи аббревіатур:

альфаветизми – буквені скорочення, в яких кожна літера вимовляється як в алфавіті: AG [aʒe] – Assemblée générale, HLM [aʃɛlɛm] – Habitation à loyer modéré, MRG [ɛmɛʒe] – Mouvement des radicaux de gauche, TGV [teʒeve] – Train à grande vitesse, ISF [iʁsɛf]

– Impôt de solidarité sur la fortune, PNB [pʁɛ̃nbɛ] – produit national brut ;

акроніми – звукові аббревіатури, які мають не менше однієї голосної і вимовляються зливо: Orsec – Organisation des secours, DEB – Dîner en blanc, GIR – groupe d'intervention régional, SAMU – Service d'aide médicale urgente, CAPES – Certificat d'aptitude au professorat de l'enseignement du second degré, CAPET – Certificat d'aptitude au professorat de l'enseignement technique, FNSEA – Fédération nationale des syndicats d'exploitants agricoles,

Суть аббревіаційного способу полягає в тому, що внаслідок скорочення (аббревіації) слів терміна-словосполучки утворюється слово-аббревіатура, яке набуває граматичних ознак іменника [4]. Особливістю аббревіатур є їхнє паралельне існування зі словосполучками (VPC = vente par correspondance), а також те, що вони «виникають услід за повним найменуванням», наприклад, restaurant universitaire (resto U) Появу нового типу слів — аббревіатур — М. Я. Плющ пояснює удосконаленням і збагаченням системи словотворення попередніх епох мови [4].

За семантичним значенням аббревіатури можна поділити на дві категорії:

1) *загальновідомі*: ONU (Organisation des antions unies), OTAN (Organisation du traité de l'Atlantique Nord), OSCE (Organisation pour la sécurité et la coopération en Europe), TGV (Train à grande vitesse), OMS (organisation mondiale de la santé), HLM (Habitation à loyer modéré), SAMU (Service d'aide médicale), CV (*лат.* Curriculum vitae), PS (*лат.* Post scriptum) [6-9];

2) *маловідомі*, значення яких ідентифікується в контексті: DEB (dîner en blanc – вечеря в білому), VTC (véhicules de tourisme avec chauffeur – туристичний автомобіль з водієм), GIR (groupe d'intervention régional – регіональна група втручання), OEA (organi-sation des Etats Américains – організація американських штатів), FNSEA (fédération nationale des syndicats d'exploitants agricoles – національна федерація профспілок фермерів) [6-9].

Лексична компресія вживається для скорочення слів та словосполучень на позначення:

- організацій, компаній, угрупувань – OMS, ONU, OSCE, OCDE, GIR;
- професій та тимчасової зайнятості – DG, PDG, VPR, prof, accro ;
- споруд, закладів громадського харчування – HLM, BBC, resto, labo ;
- засобів пересування – VTC ;
- одягу – pull, *англ.* trench ;
- документів – CV, ms. (в однині) / mss (у множині) ;
- цифрової техніки – ordi, portable ;
- дії, стану – détox, colo, déco, gaspi ;
- понять та явищ – VPC, flash mob, show biz, propo, impro [6-9].

Однією з основних причин виникнення аббревіатури є потреба в точності, мовленнєвій і графічній економії. Характерною рисою термінологічної аббревіації є те, що вона найчастіше використовується як паралельний варіант багатоконпонетних термінів, які, зазнаючи компресії, утворюють нові слова, не

змінюючи значення вихідного терміна: show business – **showbiz**, flash mobilisation – **flash mob** тощо.

2. Усічені слова у французькій мові представлені у вигляді апокопи (adolescent – **ado**, coloration – **colo**, gaspillage – **gasp**, ordinateur – **ordi**).

3. Телескопія – це такий спосіб словотвору, при якому нове слово виникає у результаті злиття двох повнозначних слів з супутнім усіченням одного з них. Нова лексична одиниця представляє собою формальне і семантичне сполучення: santé + consommateurs = **sanco**, vélo + révolution = **vélorution**.

4. Скорочені словосполучення, як і телескопічні віддієслівні утворення, рідко зустрічаються в сучасній мові: *англ.* start-up company – le **start-up**, stand-up comedy – le **stand-up**.

З точки зору семантики повна форма скороченого слова є ключем для розуміння його змісту, тому багатоскладовий термін і його аббревіація є тісно

взаємопов'язані, а отже, взаємозамінні, і вживаються як абсолютні синоніми : La filiale française de la société américaine **de véhicules de tourisme avec chauffeur (VTC)** [...] [8].

Словникова дефініція в даному випадку виступає в ролі уточнюючого додаткового елемента, і розкриває імпліцитне значення скороченого слова та тлумачить значення повного його еквівалента як терміна. В інших випадках значення скорочень-неологізмів знаходиться в контексті, як у випадку з аббревіатурою DEB (Dîner en blanc – вечеря в білому):

Le pique-nique élitiste lancé dans la capitale en 1988 est désormais une marque déposée, qui organise des événements dans cinquante villes aux quatre coins du globe. [...] Né à Paris il y a 26 ans, le Dîner en blanc, pique-nique «sauvage» à l'esprit sélectif, séduit de plus en plus de villes dans le monde [6].

Табл. 1. Рівні синонімізації аббревіатур

Скорочена форма, аббревіатура	Повна, варіантна форма	Перифраз / прикладка	Неологізм	Еліпс
BBC	Bâtiment basse consommation	-	-	-
DEB	Dîner en blanc	pique-nique «sauvage» (à l'esprit sélectif)	-	-
CV	Curriculum vitae	-	CV vidéo	curriculum
PS (P.-S, P.S.)	Post scriptum / Postscriptum	-	-	-

Синоніміка аббревіацій яскраво прослідковується в тексті за допомогою:

- лексичних засобів: неологізмів – le CV vidéo
- стилістичних засобів: аналогії – Le CV vidéo: la nouvelle façon de se démarquer; еліпса – curriculum; перифрази – pique-nique «sauvage» ;
- граматичних: прикладки – le Dîner en blanc, pique-nique «sauvage» à l'esprit sélectif.

Семантично об'єднані скорочені ЛО вступають у синонімічні зв'язки, які можна представити у вигляді повного синонімічного ланцюжка в межах однієї мови таким чином: **повна форма** → **скорочена форма** → **орфографічний варіант скорочення** → **перифраз** → **неологізм** → **еліпс** (див табл.)

Синонімічні відношення, які існують між складноскороченими словами поза межами однієї мови, можна представити таким чином:

- 1) скорочене слово – повна форма;
- 2) різномовні еквіваленти (ONU – ООН, OSCE – ОБСЄ, OTAN – НАТО);
- 3) орфографічний варіант скорочення PS = P-S, P.S.

В контексті цієї класифікації цікавим буде дослідити гіперо-гіпонімічні (родо-видові) зв'язки між складноскороченими словами на прикладі аббревіатур зі словом «організація», які поширені у медійних текстах. Отож, за нашими спостереженнями ЛО, об'єднані спільною семантичною лексемою, можуть входити до одного синонімічного гнізда, утворюючи споріднені підкласи слів за такими категоріями:

- I – ті, що мають спільне ключове слово – organisation: OMS, ONU, OSCE, OEA, OCDE, OMC, ONF, **ONG**;
- II – ті, що характеризуються ступенем своєї автономності (залежні/незалежні від держави) – OMS, ONU, OSCE, OEA, OCDE, OMC, **/ONG**;
- III – ті, що вживаються в певній галузі людської діяльності:

- політико-економічні зв'язки, державотворення ONU, OSCE, OCDE, OMC;
- медицина – OMS;
- характеристика за адміністративним розподілом – OEA;
- гуманітарна допомога – **ONG** ;

1) внутрішня видова класифікація скороченого терміна:

- **ONG de plaidoyer** правозахисна організація;
- **ONG humanitaires** гуманітарна організація;
- **ONGI** міжнародна організація;
- **ONGI francophones** міжнародна організація франкофонів;

2) варіанти найменувань організацій за діапазоном здійснюваних ними функцій: ONGI (Organisation non gouvernementale internationale), ONGE (Organisation non gouvernementale environnemental);

3) орфографічні варіанти однакового скороченого терміна ONGI (Organisation non gouvernementale internationale) і OING (Organisation internationale non gouvernementale) ;

4) запозичений відповідник: *фр.* ONG – *англ.* NGO (Non-Governmental Organization);

5) найменування типових угруповань, які переслідують однакову мету і мають подібні завдання (на при-кладі ONG): *Médecins Sans Frontières (MSF), Médecins du Monde, La Croix-Rouge, Handicap International, Action Contre la Faim, Amnesty International, ATD Quart Monde, Terre des hommes, Greenpeace* та ін.:

L'ONG Médecins Sans Frontières (MSF), en première ligne contre Ebola en Afrique de l'Ouest, note ce lundi 10 novembre une baisse du nombre de cas au Libéria [9].

Таким чином, в даному міні-контексті аббревіатури ONG та MSF є контекстуальними синоніми, що зумовлені родо-видовими зв'язками лексичних одиниць, які входять до їх складу.

Розглядаючи явище синонімії серед скорочених дериватів, варто зауважити, що деяким омонімічним скороченням властива полісемія, зокрема: **BBC** 1. groupe britannique de production et de diffusion de programmes de radio-télévision ; 2. *néol.* Bâtiment à basse consommation ; **PS** 1. post scriptum ; 2. parti socialiste ; **ONG** 1. Organisation non gouvernementale ; 2. Roman de Iégor Gran (ONG ! Paris, 2003) ; **Accro** 1. *fam.* personne dépendante d'une drogue ; 2. *fam.* personne qui est passionnée par quelque chose [5].

Багатозначність, яка виявлена серед скорочених та складноскорочених слів, дає підстави вважати їх повноцінними носіями інформації і водночас складними ЛО з точки зору їх семантики, що є властиво для нескорочених слів у французькій мові.

Висновки. Підводячи підсумки нашого дослідження, зупинимось на деяких ключових моментах:

– принцип економії мовних засобів реалізується у лінгвістичній компресії інформації. Скорочення є потенційними ЛО в сучасній мові і проявляються на усіх мовних рівнях;

– серед лексичних засобів компресії найпоширенішими є абрєвіатури. Для медійної лексики характерним є використання абрєвіатур паралельно з повним терміном з метою уточнення та роз'яснення;

– абрєвіатури мають риси лише вторинної номінації і використовуються для мовної економії, для багаторазового вживання з огляду на їх компактність та лаконічність. Визначити лексичне значення скорочень можна, якщо відоме значення їх твірних слів-компонентів;

– скорочені слова – це повноцінні носії інформації, вони мають широку панораму синонімічних зв'язків і конкурують з повними словниковими формами як гнучка система мовної економії.

– тенденція скорочень до розширення лексичного значення є однією з умов їх асиміляції в сучасній мові.

З огляду на відсутність наукових праць щодо лінгвістичної природи скорочених віддіслівних іменників та абрєвіатур у французькій мові, перспективним є дослідження цих дериватів та їх семантики у різних мовних стилях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ларькина А.А. Эллипсис и лингвистическая компрессия в современном французском языке в теории языковой экономии / А.А. Ларькина / URL: <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/modern-linguistics-and-intercultural-communication-c112/11939>- С. 112-084.
2. Мірошніченко І.Г. Синтаксичні засоби створення стислого тексту (на матеріалі українських мас-медіа) / І.Г. Мірошніченко / URL: <http://eadnurt.diit.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2624/1/1.pdf>
3. Підгірна Н.М. Різновиди лінгвістичної компресії у французькій мові / Н.М. Підгірна // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія Філологічна: збірник наукових праць. – Острозька академія: В-во Національного університету «Острозька академія». – 2014. – Вип. 49. – С. 99-101.
4. Халіновська Л. Особливості абрєвіації в українській авіаційній термінології / Людмила Халіновська // Вісник нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – 2010. – № 675. – С. 50-53. / URL: http://tc.terminology.lp.edu.ua/TK_Wisnyk675/TK_wisnyk675_khalinovs%27ka.htm
5. Етимологічний словник французької мови / URL: <http://fr.wiktionary.org/wiki>
6. Le Figaro, le 22 août 2014.
7. Le Figaro, le 6 novembre 2014.
8. Le Monde, le 16 octobre 2014.
9. Le Nouvel Observateur, le 10 novembre 2014.
10. Madame le Figaro, le 2 novembre 2014.

REFERENCES

1. Larkina A. A. Ellipsis and linguistic compression in modern French in the theory of linguistic economy / A.A. Larkina. / URL: <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/modern-linguistics-and-intercultural-communication-c112/11939>- P. 112-084.
2. Miroshnichenko I.G. Syntactic means of creating of short text (based on Ukrainian media) / I.G. Miroshnichenko. / URL: <http://eadnurt.diit.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2624/1/1.pdf>
3. Pidhirna N.M. Varieties of linguistic compression in French / N.M. Pidhirna // Scientific notes of National University "Ostroh Academy". Philological Series: technologies. – Ostroh: Edition of National University "Ostroh Academy". – 2014 – Vol. 49. – P. 99- 101.
4. Khalinovska L. Features of abbreviations in Ukrainian aviation terminology / Lyudmyla Khalinovska // Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic". Series "Problems of Ukrainian terminology." – 2010. – № 675. – P. 50-53. [Electron resource]. – Access: http://tc.terminology.lp.edu.ua/TK_Wisnyk675/TK_wisnyk675_khalinovs%27ka.htm
5. French etymological dictionary / URL: <http://fr.wiktionary.org/wiki>
6. Le Figaro, The August 22, 2014.
7. Le Figaro, The November 6, 2014.
8. Le Monde, The October 16, 2014.
9. Le Nouvel The Observateur, November 10, 2014.
10. Madame le Figaro, The November 2, 2014.

The phenomenon of lexical compression with a postverbal component in the language of the french mass media

I.V. Iablonska-Iusyk

Abstract. This article deals with current issues of modern lexicology, i.e. term formation based on linguistic compression that is found in the texts of the French periodicals. Qualitative characteristics of this linguistic phenomenon have been analyzed in the practical part of this research work. We have studied the origin of lexical compression and analyzed separate cases of using clipped words that have been derived from verb stems. The methods of compression have been studied on the lexical level including the analysis of apocopes, telescopic formations, abbreviations and their structural types. We have outlined the components of the synonymic chain of clipped words and word-combinations and their interaction in practical use. The means of expressing synonymic abbreviations have been characterized in this article too. Possible variants of the parallel use of semantically identical shortened forms have been described here. We have also defined the homonymy of clipped words with their tendency to polysemy in the French language.

Keywords: lexical compression, abbreviation, synonymy, hyper-hyponymy, mass media discourse